

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	3
1.1. Syfte och frågeställning.....	4
1.2. Metod och material.....	4
1.3 Disposition.....	5
2. Svensk film på 20-talet.....	6
3. Handling.....	8
3.1 <i>En piga bland pigor</i>	8
3.2 <i>Drottningen av Pellagonien</i>	8
4 Analys utifrån ett klassperspektiv.....	11
4.1 Klasskildring genom miljö.....	12
4.2 Klasskildring genom utseende och beteende.....	13
4.3 Klasskildring genom dryckesvanor.....	14
4.4 Den hederliga arbetarklassen mot den ohederliga.....	17
5. Genus.....	17
5.1 Amerikanerna tar över.....	21
5.2 Den ”moderna” kvinnan.....	22
6 Kanonisering.....	23
6.1 Forskningsöversikt av svensk stumfilm.....	23
6.2 Vad är kanonisering?.....	24
6.3 Vad kan ha orsakat filmernas obefintliga kanonisering?.....	29
7. Sammanfattande diskussion.....	30
Källförteckning	

1. Inledning

När jag började arbeta med den här uppsatsen hade jag sett tre svenska stumfilmer, *Körkarlen* (1921), *Häxan* (1922) och *Unge greven tar flickan och priset* (1924), vilket är få om man ser till den svenska stumfilmsskatten som faktiskt finns tillgänglig i våra arkiv. Märkligt kan man tycka eftersom jag har studerat filmvetenskap på Lunds universitet i två år. Jag blir nästan varm i hjärtat när jag tänker på alla verk som ligger i de svenska arkiven och bara väntas på att ses och upptäckas. Den svenska stumfilmen är för mig ett outforskat kapitel, därför önskar jag, att bryta ny mark genom denna framställning. Filmer som producerades för att underhålla, väcka känslor och få någon att glömma omvärlden för en stund, är i princip idag bortglömda. Därför såg jag det som min chans, att få rättfärdiga några av dessa förbisedda regissörer och filmer. Jag vill genom min uppsats åter ta upp några av dem i ljuset, för att kunna syna dem med färsk ögon.

Med ett relativt outforskat uppsatsområde, blev jag ivrig av bara tanken att kunna få tillföra något nytt till svensk stumfilmforskning. Samtidigt vill jag även sprida stumfilmen på nytt och försöka få folk att förstå hur spännande den verkligen är. Uppmärksamheten för dessa filmer grundar sig även i ett genuint intresse för svensk historia. Det uppenbarade sig ett ypperligt tillfälle för mig att förena dessa drivkrafter när jag först bekantade mig med stumfilm.

Människor idag tycks tro att vi inte har något gemensamt med folket som levde i 1920-talets Sverige, mer fel kan de inte ha enligt mig. Trots att nästan nittio år skiljer oss åt och tiderna har förändrats är mycket fortfarande det samma, människans ständiga vilja att utvecklas består. Filmerna idag berör samma ämnen som de gjorde på 1920-talet och det bevisar att vi kanske inte är så olika trots allt. Två centrala teman som är lika aktuella då som nu är klass och genus. Dessa ämnen intresserar mig mycket på grund av dess ständiga aktualitet och för att det är något som alla kan relatera till.

1.1 Syfte och frågeställning

Jag ämnar med den här uppsatsen att undersöka och utreda hur klass och genus skildras i de svenska 1920-tals filmerna, *En piga bland pigor* (1924) och *Drottningen av Pellagonien* (1928). Ämnet klass är relevant då båda filmerna illustrerar rörelser mellan klasser. Eftersom båda huvudrollsinnehavarna är kvinnor kommer jag även att applicera ett genusperspektiv på filmerna i syfte att belysa den ”moderna kvinnans” ställning i dåtidens Sverige.

I uppsatsen kommer det också att diskuteras hur klass och genus representeras och framställs genom bland annat, utseende, miljöer och social status i avsikt att berika analysen.

Vidare syftar jag till att utreda huruvida den icke existerande kanoniseringen av verken, kan förklaras utifrån perspektiven klass och genus.

Frågeställning:

- Hur skildras klasssamhället i *Drottningen av Pellagonien* och *en Piga bland pigor*?
- Hur skildras den ”moderna kvinnan” i *Drottningen av Pellagonien* och *en Piga bland pigor*?
- Har klass och genus påverkat kanoniseringen av *Drottningen av Pellagonien* och *En piga bland pigor*?

1.2 Metod och material

Jag har använt mig av väsentliga källor för mitt område så som de aktuella filmerna, litteratur, avhandlingar, svensk filmdatabas, artiklar och recensioner för att sedan analysera och dra slutsatser kring mina frågeställningar. Materialet fungerar som ett stöd till analysen. Analysmetoden som ligger till grund för uppsatsen är inspirerad av *cultural studies*. Jag kommer även analysera hur berättandet och filmspråket skildrar klass och genus, framför allt genom att studera olika aspekter av *mise en scène*.

För att finna lämpliga filmer till min uppsats läste jag *svensk filmografi 1920-1929* från pärm till pärm.¹ Jag sökte efter filmer som hade klass som huvudtema. En aspekt som jag var tvungen att ta hänsyn till är att alla filmer i svensk filmografi inte finns bevarade, vilket begränsade mitt urval.²

Valet föll på *En piga bland pigor* och *Drottningen av Pellagonien*. Det som gjorde just dessa två filmer intressanta var dess liknande aspekter. Båda filmernas huvudkaraktärer är kvinnliga, i samma ålder och gör en resa från överklass till arbetarklass. De utspelar sig dessutom i Stockholmsområdet på 20-talet och utkom med endast fyra års mellanrum. Att välja liknande filmer främjar min analys, då det underlättar att se skillnader och likheter mellan skildringen av just klass och genus.

Jag ämnar använda andra filmer som sekundära källor och då för att jämföra eller stödja mina analyser. Som historiskt material använder jag mig av *Filmen i Sverige*.³

1.3 Disposition

Jag inleder min uppsats med en kort generell introduktion av 1920-tals film, för att ge läsaren en bredare uppfattning om hur filmindustrin på 20-talet såg ut. Sedan följer bakgrundsinformation om *Drottningen av Pellagonien* och *En piga bland pigor*, detta för att läsaren ska få bättre förståelse för filmerna samt hur de mottogs.

Sedan följer ett kort handlingsreferat av mina två valda filmer. Vidare följer en redogörelse av bedriven forskning på filmerna *Drottningen av Pellagonien* och *En piga bland pigor*. Detta för att understryka min egen uppsats betydelse för den svenska stumfilmsforskningen samt för att göra läsaren familjär med forskningen. Efter det tar min analys vid, vilken är uppdelad i två delar. Den första tar upp klasskildring och den andra diskuterar genus. I mitt genus kapitel återfinns en text om amerikaniseringen av den svenska filmen samt lite om den amerikanska ungdomskulturen och hur den yttrade sig bland svenska ungdomar, detta avsnitt återknyter jag till i min analys där jag diskuterar den ”moderna kvinnan”.

I det sista kapitlet utreder jag vad kanonisering är och försöker förklara vad som påverkar den för mina valda filmer. En kort översikt av svensk stumfilmsforskning inkluderas även i kapitlet för att fördjupa och förtydliga analysen.

¹ Lars Åhlander, *Svensk filmografi 2 1920-1929*, Stockholm, Svenska Filminstitutet, 1982.

² Hänvisar till svensk filmografi för att se mer information om vilka filmer som finns bevarade.

³ Leif Furhammar, *Filmen i Sverige, En historia i tio kapitel och en fortsättning*, Stockholm, Dialogos förlag, 2003 (1991).

2. Svensk film på 20-talet

1920-talet var ett decennium med många händelser i den svenska filmbranschen, Sverige etablerade sig på världsmarknaden genom export av inhemska produktioner. En efterkrigsdepression drabbade även Sverige, detta blev anledningen till en ekonomisk kris som påverkade filmindustrin påtagligt.

Biobesök var under 1910-talet omåttligt populärt i Sverige.⁴ Det nya mediet med de rörliga bilderna och de spännande historierna hade tilltalat publiken. Trots att bion i sina tidigaste år var förknippad med arbetarklass så ökade stadigt besökarna från medel- och överklass med åren.⁵

Anledningen till de höga besökssiffrorna var den ökade välfärden hos arbetarklassen, det nya industri Sverige gav jobb och sysselsättningen ökade under hela decenniet vilket medförde en bättre ekonomi och därmed att mer pengar kunde spenderas på nöjen.⁶ En anledning till att biograferna var så populära hos arbetarklassen kan ha varit avsaknaden av kulturella aktiviteter som höll hög kvalitet, filmerna som visades i Stockholm och Göteborg var av samma standard som dem i London eller Paris. Det var lättillgängligt, begripligt och medryckande. Publiken fick ta del av fjärran länder, exotiska kulturer och platser som var okända för dem. De stadiga publiksiffrorna höll sig under hela 10-talet med undantag för första världskrigets krigsår.⁷

Det första året på det nya decenniet 1920 var ett ödesdigert år för filmbranschen, efterkrigsdepressionen hade nått Sverige och besökssiffrorna började sjunka. Arbetslösheten ökade bland arbetarklassen och de var biografnäringens största inkomstgrupp. Publiken krympte i takt med att tiderna hårdnade. 1920 var antalet biobesökare i Stockholm 8 miljoner, 1921 var siffran nere i 6,7 och publiken fortsatte att minska under 1922.⁸ Några år varade den sjunkande trenden tills den stabiliserades för att förbli oförändrad till ljudfilmens genombrott 1929. Parallellt med depressionen inom svensk filmindustri gör den amerikanska filmen på allvar intrång på den svenska filmmarknaden.⁹

⁴Furhammar, *Filmen i Sverige, En historia i tio kapitel och en fortsättning*, s. 44.

⁵Furhammar, *Filmen i Sverige, En historia i tio kapitel och en fortsättning*, s.45.

⁶Furhammar, *Filmen i Sverige, En historia i tio kapitel och en fortsättning*, s. 44.

⁷Furhammar, *Filmen i Sverige, En historia i tio kapitel och en fortsättning*, s. 46.

⁸Furhammar, *Filmen i Sverige, En historia i tio kapitel och en fortsättning*, s.91

⁹Furhammar, *Filmen i Sverige, En historia i tio kapitel och en fortsättning*, s. 91-125.

Selma Lagerlöf var dåtidens litterära stjärna. Filmatiseringar av hennes sagor och böcker blev omåttligt populära. Ivan Hedkvist regisserade sin enda film baserad på Lagerlöf *Dunungen* (1919), Viktor Sjöström regisserade bland annat *Tösen från Stormyrtorpet* (1917), *Ingmarssönerna del I och II* (1919) och *Karin Ingemarsdotter* (1920). Den film som han är mest känd för att filmatiserat är *Körkarlen* (1921), det var den sista filmen baserad på Selma Lagerlöfs böcker som Sjöström regisserade.

När Sjöström hade lämnat den Lagerlöfska sagovärlden bakom sig var det Mauritz Stiller som tog upp temat efter honom. Han hade som bekant redan gjort *Herr Arnes Pengar* (1919) som fick lysande kritik runt om i världen.¹⁰ När Stiller började sin filmatisering baserad på Lagerlöfs roman *Herrgårdssägen* var det till en början inga problem. Resultatet blev *Gunnar Hedes saga* (1923) som Selma Lagerlöf starkt ogillade, hon hävdade att han hade vandaliserat filmen till den milda grad så att det förnedrade henne som författare. Trots protester från Lagerlöf blev nästa film som Stiller filmatiserade *Gösta Berlings saga* (1923), filmen var uppdelad i två delar som var enormt påkostade. Denna gång tog Stiller sig ännu större frihet med filmen och ändrade historien efter eget tyckte och smak. Selma Lagerlöf såg inte med blida ögon på detta ”Selma Lagerlöfs bitterhet var denna gång så djup att hon ansåg sig direkt lurad av bolaget och regissören”¹¹, men *Gösta Berlings saga* blev trots allt en film som gick till svensk filmhistoria, men av helt andra skäl. Greta Garbo eller som hon då hette Greta Gustavsson gjorde sin första stora filmroll och blev den klarast lysande stjärnan på den svenska skådespelarhimlen. Mauritz Stiller hade gjort sitt i svensk film och reste 1925 till Hollywood i sällskap med Greta Garbo.

På 20-talet uppstod även den helt nya genren historisk monumentalfilm, vilken syftade till att upplysa om vår historia och stärka den nationella identiteten. *Carl XII:s Kurir* (1924) var den första historiska monumentalfilmen som hade premiär. Gösta Ekman spelade karolinen och kuriren Axel. På grund av konkurrens mellan distributörerna producerades två filmer om *Karl XII* (1925) samtidigt, Gösta Ekman blev även denna gång engagerad i filmen men nu som Karl XII.

¹⁰ Furhammar, *Filmen i Sverige, En historia i tio kapitel och en fortsättning*, s. 85.

¹¹ Furhammar, *Filmen i Sverige, En historia i tio kapitel och en fortsättning*, s. 86.

3 Handling

3.1

En piga bland pigor

Alice Helling (Magda Holm) är en överklassflicka vars största nöje är att roa sig. Hon gillar att klä sig elegant och att gå ut och dansa på Jazzcaféer. Alice fästman, Sven Billing (Carlo Keil-Möller) dyker upp för att hämta upp henne men Alice sover fortfarande och håller honom väntande. Sven blir irriterad över den långa väntetiden och lämnar huset. Sven träffar en vän, de besöker stadens vattenhål Jazzils där det erbjuds "thé dansant". Mitt i sin diskussion med vännen ser Sven Alice på dansgolvet dansandes med "dansprofessorn" Faustino della Novarro (Ragnar Arvedson). Han blir rasande av avundsjuka och stormar ut ifrån Jazzils. När han dagen efter söker upp Alice är han mycket upprörd över den lättsamma livsstil som han tycker Alice lever. En argumentation uppstår och Sven hävdar att "den enklaste piga" är mer värd än Alice. Hon bryter förlovningsen och Sven lämnar huset.

Nästa morgon vill Alice motbevisa Sven, hon söker via annons ett jobb som piga hos bonden i Taninge. Gårdens dräng August fattar genast tycke för Alice. En rad av händelser särskiljer Alice från vardagslivet på gården.

Sven beslutar sig för att hälsa på Alice, midsommar nalkas och det är dans kring midsommarstången. Alice och Sven vandrar runt i den vackra sommarkvällen och bestämmer sig för att förfölja sin förlovningsen.

Drottningen av Pellagonien

Den rika, vackra och unga Käthie Löwenborg (Vera Schmitterlöw) har fått ett mycket stort arv från sin borgångne far. När hon vaknar upp på morgonen får hon blommor på sängen och mottager en mängd brev från olika beundrarsen. Käthie suckar och önskar att någon vill ha henne för hennes person och inte för hennes förmögenhet. Som en blixtn från klar himmel, får hon en idé. Hon ska låta sin hushålls Josefina Petterson (Stina Berg) byta roll med henne, i hopp om att slippa problemen med alla uppvaktarsen. Käthie vill bara vara en vanlig ung kvinna.

De båda planerar en semester ute på Sandhamn i skärgården. När de anländer dit får de hjälp av den unge kaptenen Gösta Sallén (Felix Grönfeldt), hans båt "Primerose" ligger på svaj i hamnen. Gösta Sallén mottager en dag ett telegram, "Primerose" ska säljas och besättningsen ska avskedas. Gösta söker upp Käthie och

talar om för henne att han måste lämna Sandhamn. Hon berättar då att hennes matmor sedan länge har planerat att köpa en båt och att hon gillar ”Primerose” och dess besättning.

Käthie har uppskattat anonymiteten som tjänarinna men känner att det är dags för henne att bekänna sanningen. Hon bjuder in alla på en liten fest i sitt hus där rollerna är återställda, Käthie bär åter sina exklusiva kläder och Josefina sin enkla klänning och sitt förkläde. Käthie berättar hela historien för alla närvarande. Alla verkar ta beskedet med ro. Gösta känner sig sviken, men Käthie förklarar att hon ville bli älskad för den hon är inte hennes pengar. Till slut förstår Gösta och förlåter henne, de kysser varandra och seglar iväg med ”Primerose” i solnedgången.

3.2 Personerna bakom *Drottningen av Pellagonien* och *En Piga bland pigor*

En piga bland pigor är baserad på journalisten Ester Blenda Nordströms artikelserie med samma titel som kom ut 1914. Serien som sedan blev en bok är baserad på upplevelser som Nordström själv bevittnade när hon tog anställning som piga under sin semester. Hon jobbade då för Svenska Dagbladet under signaturen *Bansai* och skapade stor debatt när hon rapporterade om de ojämlika förhållandena som rådde på gårdarna runt om i Sverige mellan tjänstefolket och bönderna.¹² Regissören till *En piga bland pigor*, John W Brunius var redan etablerad som en av Sveriges största regissörer med ett 10-tal filmer i ryggen. Filmens manus skrevs av Carlo Keil-Möller som även spelar den manliga birollen Sven Billing. Manuset är fritt baserat på boken, en betydande skillnad är dock att kärlekshistorien är fiktivt adderad till filmen.

Regissören till *Drottningen av Pellagonien* Sigurd Wallén var både skådespelare och radiopratare och blev med tiden mycket folkkär. Filmen var ett av hans tidigare verk, men han hade redan etablerat sig på marknaden med sin debutfilm *Anderssonskans Kalle* (1922) och dess uppföljare *Anderssonskans Kalle på nya upptåg* (1923).¹³

Henning Ohlson var författare till pjäsen *Drottningen av Pellagonien* som hade

¹² <http://www.ne.se/ludwig.lub.lu.se/lang/ester-blenda-nordstrom> hämtat den 10/3-2011, utskrift finns i författarens ägo.

¹³ <http://www.sfi.se/sv/svensk-filmdatabas/Item/?type=PERSON&itemid=57428&iv=MOVIE> hämtat den 13/3-2011, utskrift finns i författarens ägo.

premiär sommaren 1926, han omarbetade pjäsen till ett manus som blev grunden till filmen *Drottningen av Pellagonien*.¹⁴

3.3 Forskningsöversikt av *Drottningen av Pellagonien* och *En piga bland pigor*

Den forskning som har bedrivits kring mina filmer är ganska sparsam, men de finns trots allt nämnda i några böcker och avhandlingar. I *Filmen i Sverige* är *En piga bland pigor* inkluderad, dock är den bara omnämnd på två ställen och ägnas ingen större uppmärksamhet.¹⁵ *Drottningen av Pellagonien* är överhuvudtaget inte omnämnd, dock är Vera Schmiterlöv filmens huvudrollsinnehavare med i boken.¹⁶ Mats Björkin skriver i sin avhandling *Amerikanism, bolsjevism och korta kjolar, filmen och dess publik i Sverige under 1920-talet* ett stycke om *En piga bland pigor* där han bland annat diskuterar hur filmen gick från att vara baserat på ett kritiskt samhällsreportage till en amerikansk inspirerad fars.¹⁷ Han diskuterar hur filmen blev mottagen av kritkerna och hur den ställer sig med de samtida amerikanska influenserna som infann sig inom filmen. En annan avhandling som också tar upp mina valda filmer är Tommy Gustafssons *En fiende till civilisationen, manlighet, genusrelationer, sexualitet och rasstereotyper i svensk filmkultur under 1920-talet*.¹⁸ *Drottningen av Pellagonien* nämns bara flyktigt i ett kapitel, *En piga bland pigor* får mycket större utrymme och Tommy Gustafsson diskuterar den unga moderna kvinnan och hur hon beskrevs i filmen. Jag inser att visst material kan ha förbigått mig men jag anser att mängden ihopsamlat material gör uppsatsen trovärdig och informativ.

¹⁴ <http://www.sfi.se/sv/svensk-filmdatabas/Item/?itemid=3629&type=MOVIE&iv=Comments> hämtat den 23/3-2011, utskrift finns i författarens ägo.

¹⁵ Furhammar, *Filmen i Sverige, En historia i tio kapitel och en fortsättning*, s. 119-120.

¹⁶ Furhammar, *Filmen i Sverige, En historia i tio kapitel och en fortsättning*, s. 125

¹⁷ Mats Björkin, *Amerikanism, bolsjevism och korta kjolar, filmen och dess publik i Sverige under 1920-talet*, Stockholm: Aura förlag 1998, s. 150 f.

¹⁸ Tommy Gustafsson, *En fiende till civilisationen Manlighet, genusrelationer, sexualitet och rasstereotyper i svensk filmkultur under 1920-talet*, Lund: Sekel förlag 2007, s. 50 f.

4 Analys utifrån ett klassperspektiv

Vad är klass? Hur kan den definieras? Enligt nationalencyklopedin definieras klass enligt följande;

Klass (latin *clā'ssis* 'avdelning', '(förmögenhets)klass', 'kategori av samhällsmedlemmar'), samhällsvetenskaplig term som används vid indelning enligt ekonomiska och sociala kriterier. Klassindelningen går tillbaka till den romerska antiken och fick, påverkad av tidens allmänna klassifikationsiv, t.ex. inom biologin, förnyad aktualitet under 1700-talet. Klass kom snart att användas i motsättning till *stånd*. Medan ståndstillhörigheten främst avgjordes av statsrättsliga och därmed politiska förhållanden, var det i första hand egendomsförhållanden som bestämde klassindelningen. Klassindelningen är avgörande både för den klassiska liberala ideologin och för den tidiga socialismen. Störst historisk betydelse fick Marx klassbegrepp. Varje samhällsklass har enligt Marx sin roll i eller i relation till den materiella produktionen. Max Weber hävdade att (politisk) makt och (social) status spelade en likvärdig roll som kriterier på klasstillhörighet. Andra har hävdat att det nutida samhället egentligen inte är ett klassamhälle. Trots att klassbegreppet har förblivit kontroversiellt har det bevarat sin aktualitet.¹⁹

En piga bland pigor och *Drottningen av Pellagonien* är två filmer med kvinnliga huvudroller som berör begreppet klassamhället i Sverige, men inte på vilket sätt som helst utan som en ”dold klassresa”. Alice i *En piga bland pigor* väljer att söka jobb som piga för att bevisa för sin fästman att hon visst kan göra ett hederligt dagsverk. Käthie i *Drottningen av Pellagonien* väljer att ta på sig rollen som tjänsteflicka för att hon vill bli sedd som den personen hon är och inte för hennes rikedomar. Vi har sammanfattningsvis två välbärgade unga kvinnor som väljer att göra en klassresa nedåt.

Jag är medveten om att klassuttryck är komplexa men jag kommer för enkelhetens skull att använda mig av de något generaliserande uttrycken ”överklass” ”medelklass” och ”arbetarklass”, detta för att underlätta förståelsen för läsaren i analysen.

¹⁹ <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/lang/klass/225960> Hämtat den 2011-01-07 utskrift finns i författarens ägo.

Huvudrollsinnehavarnas motiv till att gå ner i klass är i dessa båda filmer snarlika, Alice gör det för att återfå sin fästman och visa sin duglighet, Käthie för att hon vill bli älskad som den person hon är. Den centrala handlingen i filmerna är alltså önskan att älskas och accepteras. Båda filmerna gick bra på biograferna och mottogs överlag positivt av kritikerna.²⁰

Vad vi måste räkna in i analysen är samtiden och samhällsklimatet som rådde. Båda filmerna är gjorda på 1920-talet, då klyftorna och skillnaderna mellan klasserna var mycket större och påtagligare än vad det är idag. En fascination för överklassen och dess privilegier har alltid funnits hos folk med mindre lyckosamma levnadsförhållanden. Komiken i hela genren (om det nu kan kallas för en genre) är missförstånd och förlöjligandet som uppstår när olika fördomar och sociala koder mellan överklass och arbetarklass möts.

4.1 Klasskildring genom miljö

Miljöerna som filmerna utspelar sig i, är valda med omsorg och spelar en central roll i vilket sätt filmen skildrar klass. I *En piga bland pigor* är t.ex. kontrasterna mellan Alices luxuösa hus, det trendiga caféet Jazzils och bondgården påtagliga. I storstaden återfinns det trendiga unga folket som har pengar och råd med flådiga festligheter och anammar de senaste nöjena från kontinenten. På landsbygden går allt i sakta mak som det alltid har gjort, sysslorna på gården styr dagen och lite tid finns för nöje och lättja. I *Drottningen av Pellagonien* är Käthies slottsliknande bostad med en handfull hushållerskor en stor kontrast mot de enklare trähusen och fiskestugorna som finns på Sandhamn.

Karaktärerna i både *Drottningen av Pellagonien* och *En piga bland pigor* har sina bestämda platser i hierarkin, de rika bland de rika och de fattiga bland de fattiga. Alltså görs inga ”otillåtna” klass överskridningar i den bemärkelsen att folk av arbetarklass försöker inkräkta på överklassen, då endast rika folk väljer att stiga ner i klass. Alltså berättigar filmen att rika kliver ner för att det indikeras att de står över arbetarklassen. Käthie och Alice är de enda karaktärerna som inte har sin rätta ”plats” i filmen, det är val som de båda har gjort men de påverkar dem inte avsevärt i grund och botten, då de fortfarande har sina privilegier och sina pengar kvar. Om livet på

²⁰ <http://www.sfi.se/sv/svensk-filmdatabas/Item/?itemid=3570&type=MOVIE&iv=Comments>, <http://www.sfi.se/sv/svensk-filmdatabas/Item/?itemid=3629&type=MOVIE&iv=Comments> hämtade den 26/3-2011, utskrift finns i författarens ägo.

landet eller tjänsten som tjänarinna skulle bli för jobbig eller påfrestande skulle de kunna avsäga sig allt och återgå till sina vanliga bekväma liv. En liknande värdering återfinns i hur de olika platserna framställs, fina miljöer ställs mot en enklare tillvaro på landet, de luxuösa villorna och det trendiga jazzcaféet mot ladugården och de enkla fiskarhusen. Trots att vi i större delar av båda filmerna befinner oss i de enklare miljöerna, är det ändå lokalbefolkningen alltså arbetarklassen som förlöjligas i sin egen miljö. Annars skulle man kunna tro att arbetarklassen skulle ”sättas på plats” när de är utanför sin tryggetszon, till exempel i en överklassmiljö. Att istället förlöjliga dem i deras egen miljö kan tyckas vara snäppet värre, de är i sina egna miljöer men beskylls ändå för att vara opassande och bete sig illa. Det visar vilket ställningstagande filmerna gör, då de värderar överklassen högre än arbetarklassen.

4.2 Klasskildring genom utseende och beteende

Kläder och utseende är en annan viktig faktor i framställandet av de olika klasserna. I överklassen bärs exklusivare kläder, finare material och i allmänt ett modernare snitt. Kvinnorna bär klänningar av modernt 20-tals snitt, raka och som slutar strax över ankeln, till detta bärs ofta hatt, handväska och smycken. Männens däremot bär oftast kostym eller något mera vardagligt elegant som kostymbyxor och skjorta som ackompanjeras med fluga eller slips. Accessoarer som tillkommer är käpp och hatt och ibland en monokel. Kläderna ger intryck av att vara nya och moderna.

Arbetarklassens kläder är något mer varierande, det beror på att den nästan uteslutande förknippas med deras yrkesliv, sjömännen och fiskarna på Sandhamn i *Drottningen av Pellagonien* bär enkla slitna och lappade kläder anpassade efter sitt yrke. Bönderna och gårdsfolket i *En piga bland pigor* bär enkla kläder som är oömma och lämpar sig för arbete. Kläderna är av grövre och enklare material, funktionellt och oömt. Kläderna verkar nyttjas som arbetsredskap snarare än för flärdfullhet.

Attribut som framhäver lantliga drag förekommer och är ett återkommande inslag i klädseln i båda filmerna, hucklen på pigorna, flätade korgar och fällknivar bland männen. I *En Piga för pigor* är fördommandet av folket på gården ett återkommande inslag. När Alice äter middag för första gången på gården blir hon chockerad över det ociviliserade bordskicket som brukas. Det sörplas, äts med händerna och slickas på tallrikar. När Alice borstar tänderna och tvättar sig på morgonen tittar resten av bondfamiljen på storögt. Alla på gården har ett utpräglat

väderbitet utseende, de är överdrivet rynkiga och har ett något härjat utseende, allt detta för att förtydliga deras ställning som lantarbetare. Pigan som Alice delar säng med är solbränd och har grövre attribut om man jämför med den väna bleka Alice, som ser ut att aldrig ha gjort ett dagsverke ute i solen. I början av filmen gymnastiserar Alice på morgonen precis när hon vaknat, det tyder på att hon har ett liv utan större kroppsliga ansträngningar, hon motionerar på sin fritid och behöver inte använda sin kropp till ett fysiskt arbete till vardags. Trots att människorna på gården förlöjligar Alice överklassvanor, som att tvätta sig och borsta tänderna varje dag eller att vara livrädd för djuren på gården, tar filmen ändå ställning och berättigar hennes vanor som mer acceptabla än gårdsofolkets liv.

4.3 Klasskildring genom dryckesvanor

Klassernas olika dryckesvanor är något som är mycket olika framställt. Alkohol förekommer i båda filmerna men på helt olika sätt när den förknippas med överklassen och arbetarklassen. Överklassen visas aldrig påtagligt berusade, vilket konnoterar att de kan hantera sina dryckesvanor och har en hälsosam inställning till förtäring av alkohol. Alkoholen intas i sällskap ofta vid små tillställningar, en fika i bersån eller vid en middag. Arbetarklassens alkoholvanor framställs grövre, Jönsson i *Drottningen av Pellagonien* sitter och dricker med fiskare i Sandhamn. Deras drickande framställs mer i filmen som supande, de sitter på bryggan och halsar öl ur flaskor nästan som ett sorts dagdriveri. En konklusion av att Jönsson och fiskarna inte har något ”bättre” för sig, därför super de. Till skillnad från skildrandet av överklassens alkoholpåverkan visas arbetarklassen påtagligt berusade i några scener. Jönsson vandrar omkring på Sandhamn mitt på dagen och är så full att han misstar Josefina för att vara en annan person. Dock bör det nämnas att Jönsson är den person i *Drottningen av Pellagonien* som filmen framställer som mest okultiverad och råbarkad. Framställandet av klassernas olika alkoholvanor är mycket påtagligt, man kan helt klart se vilken ställning filmerna tar till alkoholförtäring. Överklassens drickande tar vid på olika tillställningar eller under mera ”civiliserade” förhållanden, alltså är drickandet planerat, konsumtionen är måttlig och på så vis avdramatiserat. Arbetarklassens drickande skildras som okontrollerat och burdust, nästintill alkoholism.

Men av vilken anledning framställer de arbetarklassen dryckesvanor på det här sättet? En möjlighet kan vara avsaknaden av utbildning, försvaret skulle kunna vara att arbetarklassen helt enkelt inte ”vet” att alkohol är skadligt i stora mängder. En annan faktor kan vara att filmerna vill skildra gruppen som direkt obegåvad och ignorant, de vet helt enkelt om att överdriven alkoholkonsumtion är farligt men de bryr sig inte. Kulturella skillnader kan också vara ett skäl, att det helt enkelt ligger i de lägre klassernas kultur att dricka. De tydliga kontrasterna mellan framställandet av de olika klassernas alkoholvanor följer filmernas allmänna diskurs.

4.4 Den hederliga arbetarklassen mot den ohederliga

Framställning och förlöjligandet av arbetarklassen är ett återkommande tema i båda filmerna. Majoriteten av sjömännen på Sandhamn gestaltas som råbarkade, obildade individer med undantag från den hederlige och stiliga Gösta. Hans utseende är helt olikt de andra sjömännens, han är renrakad, bär ordentligare kläder, kaptenskostym och kaptensmössa. Han dricker inte och uppför sig allmänt som en gentleman, han hjälper Käthie med väskorna när hon anländer till Sandhamn, han räddar till och med Käthies liv i en olycka som hon arrangerade själv. Han framställs helt enkelt som en trevlig redbar ung man. Jungman Jönsson är däremot skäggig och har ett mer ruggat och härjat utseende, några tänder är borta och han rör sig aggressivt och ryckigt. Som jag tidigare nämnde är han en flitig alkoholkonsument.

En stor del av komiken i filmerna rör just kontrasterna mellan de olika miljöer som Käthie och Alice är vana vid. Något som är påtagligt i filmens framställning är fascinationen som arbetarklassen har för pengar. När Josefina (som är utklädd till Käthie) anländer till Sandhamn får hon omedelbart ett antal beundrare efter sig, de verkar vara mer intresserade av hennes rikedomar snarare än hennes person. Herrarna Rund, Sund och Grund uppvaktar henne alla tre, Jönsson är även en av alla friare som stället sig på kö. En möjlig indikation till att arbetarklassen utan problem kan värdera pengar högre och lätt vända kappan efter vinden så fort pengar kommer på tal.

När Jönsson en dag vandrar runt i fyllan träffar han på Josefina, han blir omedelbart förtjust i henne då han förväxlar henne med en gammal käresta, han blir särskilt imponerad när han ser att hon har gått och blivit rik. Josefina visar genom sin reaktion att hon inte är van vid att bli uppvaktad och blir mycket smickrad. Hon och Jönsson blir goda vänner och börjar umgås. I en annan scen ses han skryta vitt och

brett för fiskargubbarna i hamnen om hans nya flickvän som är förmögen, han målar upp historier om slott, vagnar dragna av vita hästar och ett liv av överdådigt lyx, han ser fram emot en bekväm framtid tillsammans med Josefina.

Då Käthie avslöjar sanningen är det Jönsson som blir som galen när han får reda på att han har uppvaktat en fattig piga, han ser sina framtidsdrömmar krossas och lämnar huset. Josefina som trodde att Jönsson var seriös med sina intentioner följer efter honom, han klättrar upp för ett utsiktstorn och hotar att hoppa, Josefina förklarar sin kärlek till Jönsson och säger att hon trots allt har 3000 kronor sparade på banken. Jönsson accepterar Josefinas förslag och de återförenas lyckliga.

Detta är ytterligare ett av filmens försök att måla upp Jönsson som en själlös, girig barbar, som dessutom har alla drag som arbetarklassen innefattar. För Jönsson är det pengarna som driver honom till att från början bli intresserad av Josefina, när han får reda på att hon inte alls är rik, sätts han egentliga mål ur balans. Om han accepterar Josefinas erbjudande på grund av hennes sparade pengar eller att han faktiskt tycker om henne avslöjas aldrig. Bilden som framställer arbetarklassens relation till pengar liknar en karikatyr. Det är en extremt fördomsfull bild som konnoterar att arbetarklassen värderar pengar högre än kärleken till en annan människa.

De tre friarna Herr Rund, Sund och Grund tillhör förvisso inte helt arbetarklassen av kläderna döma, de har relativt prydliga kläder ger ett intryck av en någorlunda god ekonomi och samhällsstatus. Dock så framställs de som pajasar, ointelligenta, klumpiga och något lättsinniga herrar. Deras beteende är förhållandevis gentlemannamässigt, de uppvaktar Josefina med blommor och presenter, vilket tyder på att de är ”väluppfostrade” och har råd att köpa presenter. De är på Sandhamn för att delta i ett bantarläger då alla tre männen har en trivsamt rondör, bantarläget tolkar jag som en indikation till att herrarna Sund, Grund och Rund inte är arbetarklass utan medelklass. Tillsammans med deras andra attribut kan vi anta att de också har en god ekonomi, de har råd att spendera pengar på god mat och dryck därav deras övervikt. Trots deras stabila ekonomi dras de ändå till Josefina, på grund av hennes rikedomar. Eftersom Josefina inte direkt är attraktiv om man jämför med Käthie och dessutom framställs väldigt komiskt antar publiken att alla som är intresserade av henne gör det för pengarna skull. Därmed minskar föreställningen om att det är bara den giriga arbetarklassen som är ute efter Josefinas pengar. Både *En piga bland pigor* och *Drottningen av Pellagonien* har gemensamt att de tar ställning till klassamhället

genom att förlöjliga arbetarklasserna. Som jag tidigare nämnt var den största biopubliken av lägre klass och jag frågar mig hur de kan ha kommit att reagera på de fördomsfulla bilderna som skildrades i *En piga för pigor* och *Drottningen av Pellagonien*.

Båda filmerna innehåller extrema och förolämpande porträtt av arbetarklassen som är föga realistiska. I *Drottningen av Pellagonien* är det Jönsson som får agera drägg och i *En piga bland pigor* är det drängen August och gårdsfolket som blir förlöjlade. En väldigt nedlåtande bild skapas man kan undra hur arbetarklassen mottog detta? Man kan misstänka att regissörerna har dragit till med dess grova generaliseringar för att roa arbetarklassen snarare än förlöjliga dem. Alla ska roas åt folket på duken, så länge som karaktärerna i filmen är dummare än en själv kan man fortfarande skratta åt det, som en så kallad ”*comical relief*”. En överlägsenhet uppstår gentemot de roliga ”klantskallarna” i filmen, folk som i sitt vardagliga liv normalt sett inte har någon status, kan får se ner på karaktärerna i samma samhällsklass och få känna sig överlägsna någon.

Därför kan publiken ha kritiserat filmen mindre, för att de inte kunde identifiera sig med karaktärerna, den nedlåtande bilden som filmen skapade var helt enkelt något som publiken ansåg sig stå över. Som en motpol till de negativa bilderna av arbetarklassen finns det också positiva porträtt av arbetarklassen, Gösta i *Drottningen av Pellagonien* framställs som hederlig och ärlig. Alla hans egenskaper står i kontrast till Jönssons karaktärsdrag. Trots den kritiska skildringen av arbetarklassen finns det positiva sidor i filmen, Käthie väljer trots allt i slutet en man av en annan samhällsklass och det tyder på någon sorts revansch för arbetarklassen. Om inte dessa sidor hade förekommit eller om bilden av den dåliga arbetarklassen med typexempel Jönsson inte hade varit så extrem skulle kritiken till filmen kanske ha varit starkare.

5

5.1 Genus i *Drottningen av Pellagonien* och *En piga bland pigor*

En mycket intressant fråga är varför både Käthie och Alice väljer att ”stiga ner” i klass och lämna sina trygga liv. De har båda samma anledning, men med olika utgångspunkter. Käthie för att hon vill bli älskad för sin egen person och inte för hennes förmögenhet, Alice för att bevisa för sin fästman att hon kan ha ett hederligt

arbete som vem som helst, alltså för att återfå sin kärlek. En tanke som genast slår mig är att det är den kvinnliga karaktären som står för förändringen. Varför måste Alice egentligen visa att hon kan arbeta? Kan hon inte bara ignorera Svens hårda nedlåtande ord, gå vidare och hitta en ny fästman? Käthie vill ut på äventyr som en helt vanlig ung kvinna, en effekt av skörden med friarbrev som anländer varje dag.

Det här är två unga kvinnor som genom sina handlingar visar att de inte är rädda för att ta beslut, men om riskerna hade varit för stora kanske inte någon av dem hade tagit chansen. De vet att trots sitt risktagande finns välståndet kvar hemma, om något går fel. En resa till hemmets trygghet finns alltid nära till hands. Riskerar de något med sina val av att ”byta” klass? Eller är det bara ytterligare en lek som överklassen har råd med?

Ett förälskelseideal ligger väldigt centralt i filmens handling, den drivande kraften i båda filmerna är önskan att älskas och strävan efter tvåsamhet. En perfekt kärlek med en perfekt man, ett ideal som innefattar ett heterosexuellt äktenskap.

På 1920-talet inbjöds det inte till några alternativa familjekonstellationer. Homosexualitet var fortfarande kriminellt och sjukdomsklassat, och att vara ogift var inte heller socialt acceptabelt.²¹ På grund av de rådande samhällsnormerna tror jag att det förälskelseideal som framkommer i båda filmerna var vanligt förekommande.

Det här är två unga kvinnor som förkroppsligar drömmen om hur en ung idealkvinna skulle kunna vara på 20-talet, de har utseende, pengar och ett självständigt liv. Trots att den unga kvinnan på 1920-talet var ytterst modern om man jämför med sina tidigare generationer, kunde de inte slippa undan det rådande äktenskapsidealet. Ett ideal som härskar än idag, även fast kvinnor numera, inte rent tekniskt sätt behöver en man för att kunna försörja sig, eller ens skaffa barn är de rådande konventionerna i samhället att det fortfarande är mindre fint att vara singel eller skild än gift. Käthie och Alice själv är medvetna om deras egna sociala status, allt de behöver för att sluta den ”perfekta” cirkeln är ett äktenskap, en man.

Den kvinnliga rösträtten i Sverige infördes 1919 och det första riksdagsvalet där kvinnor kunde rösta hölls 1921. Trots kvinnans ökade frihet och självständighet i dåtidens samhälle så visar filmerna på ojämlikheter mellan könen.²² Diskussionen mellan självständig kvinna i 1920-tals film och en förtryckt kvinna är komplicerad.

²¹ http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/lang/homosexualitet?i_h_word=homosexuell+sverige, hämtat den 10/2-2011, utskrift finns i författarens ägo.

²² <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/lang/kvinnlig-rösträtt> hämtat den 10/2-2011, utskrift finns i författarens ägo.

En piga bland pigor är baserad på journalisten Ester Blenda Nordströms bok med samma titel som kom ut 1914. Boken eller snarare reportagebok som den kallas i Mats Björkins avhandling *Amerikanism, Bolsjevism och korta kjolar, Filmen och dess publik i Sverige under 1920-talet* baserades på upplevelser som Nordström själv bevittnade när hon likt Alice prövade livet som piga under en period.²³ En intressant aspekt är att Sven Billing inte förekommer i boken, men i filmen är han den utlösande faktorn till att Alice tar tjänsten som piga. ”Genom honom förenas de flesta kopplingar mellan filmen och publiken. Oavsett om vi tänker oss en manlig eller kvinnlig publik fungerar han som en medlande länk mellan åskådaren och pigan.”²⁴ Svens karaktär är intressant skapad eftersom han fungerar som en sorts antagonist, när han tolkas som motsträvig kan man alltså dra slutsatsen att han motarbetar att den moderna kvinnan ska komma fram i Alice. Det finns dock en bild som skulle kunna ses som emblematiske för detta. När Sven slänger iväg förlovningsringen landar den på grammofonskivan, i närbild. Tydligare än så blir knappast länken mellan filmen och åskådaren, genom att låta förlovningsringen mekaniskt och symboliskt angripa jazzmusiken. Inte i sin ”direkta” form i danssalongen utan i dess reproducerade form. Det kan tyckas vara en allt annat än originell bild, eller rent av övertydlig, men det är kanske det som är poängen.²⁵

Den fria kvinnan kan köra bil och klä sig i manskläder, men hon kan också bestämma själv vem hon vill gifta sig med. I 1920-talets svenska filmer återfinns vi många färgstarka porrtätt av unga kvinnor som hade lite mera skinn på näsan än sina föregångare, förutom Käthie i *Drottningen av Pellagonien* och Alice i *En piga bland pigor* kan Katja i *Flickan i frack* (1926) och Sonja i *Unge greven ta'r flickan och priset* (1924) räknas till dem. Alla dessa unga kvinnor avviker för det stereotypa skildrandet av unga flickor i dåtidens film. Katja är för all del en duktig studentska, villig att hjälpa sin vän Ludwig med studierna för att han ska kunna ta studenten. När hon kommenterar hans bristfälliga kunskaper och när hon hjälper honom med läxorna kontrar han med att ge synpunkter på hennes klädsel. Familjens klädkonto går nämligen till brodern Currys ekipering istället för Katjas. Curry har precis fått en ny

²³Björkin, *Amerikanism, bolsjevism och korta kjolar, filmen och dess publik i Sverige under 1920-talet*, s. 151.

²⁴Björkin, *Amerikanism, bolsjevism och korta kjolar, filmen och dess publik i Sverige under 1920-talet*, s. 152.

²⁵Björkin, *Amerikanism, bolsjevism och korta kjolar, filmen och dess publik i Sverige under 1920-talet*, s. 168.

frack, men när Katja ber sin far om 500 kr till en balklänning får hon ett tvärt nej. Studentbalen närmar sig och Katja bestämmer sig i protest för att låna broderns frack och bära den till balen. När Katja och Ludwig anländer till balen blir det ramaskri, hon hämtas hem av sin far och väl hemma får hon en rejäl utskällning. Katja flyr till landet men tids nog ångrar hennes far de hårda orden och besöker henne på landet för att medla fred, hon återförenas med sin far och med Ludwig som blir hennes fästman.

I *Unge greven ta'r flickan och priset* finns den unga och handlingskraftiga Sonja Behrencrona. Hon älskar allt som har med bilar att göra och vill delta i den kommande KAK:s biltävling i Stockholm. Hennes mor grevinnan Behrencrona är mycket mer intresserad av att semestra i Falsterbo i närvaro av kronprinsparet. Sonja accepterar tillslut moderns önskemål och lovar att bli hennes chaufför under semestern. De tar vägen förbi Stensiöö slott där hon träffar på den unge greven Hans Lewenstierna. Han är anmäld till biltävlingen men får inte delta för sin farbror som är notorisk bilhatare. De båda ungdomarna flyr med Sonjas bil, en vild polisjakt påbörjas genom halva Sverige på väg upp mot Stockholm. Väl framme deltar de i tävlingen och vinner första pris: Sonja och Hans som under resan har fattat tyckte för varandra är lyckliga över sin vinst.

Om man bortser från den patriarkala titeln på filmen skildras en icke stereotypiskt bild av kvinnor. Både Sonja och Katja bryter mot det härskande porträttet av unga kvinnor. Katja är smart och bildad vilket hon visar genom att hjälpa sin vän, hon är dessutom student vilket enligt Tommy Gustavssons avhandling *En fiende till civilisationen* är en av de få kvinnliga studenter i svensk 1920-tals film.²⁶ Hon lånar sin brors frack i ren protest, gör uppror både mot konventionerna i samhället genom att klä sig i manskläder och sin far genom att trotsa hans beslut och därmed hans auktoritet. Sonja är galen i bilar och vill delta i en biltävling med sin bil, en hobby som förmodligen var mycket ovanlig för kvinnor. Hon har dessutom körkort och egen bil, vilket också kan ses som ett avvikande attribut, biltävlingen som är dagens motsvarighet till rally är kontroversiellt då det idag fortfarande är ovanligt med kvinnliga rallyförare. Om Sonja hade levt idag hade hon varit en av få kvinnliga rallyförare, detta tyder verkligen på hur ovanligt detta var i dåtidens Sverige.

²⁶ Gustafsson, *En fiende till civilisationen Manlighet, genusrelationer, sexualitet och rasstereotyper i svensk filmkultur under 1920-talet*, s. 106.

I *Amerikanism, bolsjevism och korta kjolar* skriver Mats Björkin om *Hans kunglig höghet shinglar* (1928) en film som inte helt självklart förmedlar en bild av ett modernt kvinnoporträtt. I motsats till *Flickan i frack* och *Unge greven tar flickan och priset* är dess tema och handling inte lika modern. Sophie Svensson har blivit miljonär och bor i kustsamhället Salthamn. Hon har en brorsdotter som hon vill gifta bort till greve Edelstierna. Brorsdottern Astrid har redan blivit förtjust i den unga frisören Nickolo och fru Svensson motsätter sig detta starkt. Astrid är mycket bestämd och låter sig inte bli styrd av den traditionella ordningen, trots att det centrala temat arrangerat äktenskap inte är något nytt i film eller det verkliga livet tar *Hans kunglig höghet shinglar* upp kanske det viktigaste budskapet av alla de tre filmer ovan. Rätten att få gifta sig med vem man vill, friheten att köra bil och bära manskläder reduceras självklart om valet av sin man inte är fritt.

Alla karaktärer är typiska exempel på hur den moderna 20-tals kvinnan uppstod på bioduken, även om filmerna är lättsamma komedier, återfinns ändå ett värde i alla deras porträtt. De är kvinnor som är förmögna att ta egna beslut oberoende av någon annans åsikt. Kvinnor som inte marginaliseras till objekt.

5.2 Amerikanerna tar över

Av de 5000 långfilmer som hade premiär i Sverige under 1920-talet var bara 3 % svenska.²⁷ Amerikansk film hade fått sitt stora genombrott i svensk kultur. Det glamourösa Hollywood var något nytt, det var spännande, ungdomligt och fartfyllt. Filmerna från andra sidan atlanten hade intagit våra biografier och var här för att stanna. Modet, skådespelarna och den amerikanska livsstilen blev omåttligt populärt, men i och med den amerikanska populariteten förändrades också den svenska filmbranschen.

Den svenska filmen försökte kompensera det bristande intresset från publiken och började istället inspireras av teman och karaktärer i de amerikanska filmerna. En av dessa stereotypa karaktärer som den svenska filmindustrin tog efter var den ”latinska älskar typen” som var mycket populär i Hollywood. Sveriges svar på den hette Enrique Rivero som spelar ”dans professorn” Faustino della Novarro i *Drottningen av Pellagonien*.

²⁷ Furhammar, *Filmen i Sverige, En historia i tio kapitel och en fortsättning*, s. 95.

På 1920-talet skapades det moderna mytiska Hollywood, lyx, flärd och berömmelse. Detta kom precis i tid med den framväxande svenska ungdomskulturen med jazz, nöjen och lättsamhet. Man kan onekligen säga att unga svenskar hade en ny livsstil som var väldigt olik deras föräldrars. Hollywood var vid denna tidpunkt den största källan till inspiration, detta avspeglas tydligt på de svenska filmernas handling och teman. Trots de framgångar som den amerikanska kulturen och filmen hade i Sverige så uppstod det en sorts ”moral panik” från äldre personer som ansåg de amerikanska filmerna rent olämpliga för de dygdiga svenska ungdomarna. Den frigjorda sexualiteten sågs som ett stort hot, men också hollywoodstjärnornas alkohol och drogvanor ansågs ha dålig påverkan på de svenska ungdomarna. Wallace Reid som dog i en överdos var tillsammans med den vackra promiskuösa Clara Bow två personer som ifrågasattes som förebilder. Filmbranschen befann sig inte bara i en ekonomisk kris utan också i ett svårhanterligt dilemma där den kommersiella amerikanska filmen drog in pengar av ungdomen men avfärdades av den lika köpstarka medelklassen.

Några filmer som helt klart hade den amerikanska trenden som inspirationskälla var *Hans kungliga höghet shinglar* (1928) där faktiskt Enrique Rivero spelade huvudrollen. Filmen handlar som titeln syftar på, om shingling ett hårmode som då var väldigt djärvt och mycket populärt. Filmen handlar om ett ungt par som båda är frisörer och experter på shingling.

Barnstjärnor började bli oerhört populärt i Amerika på 1920-talet. En ny svensk film som kan tänkas inspireras av detta är *Anderssonskans Kalle* (1922) som var en halsbrytande komedi om en ung pojke, Gösta Alexandersson i huvudrollen som utförde busstreck och gjorde livet surt för husmödrarna på hans gata. Den amerikanska filmen hade hittat till Sverige, och har stannat än till idag.

5.3 Den ”moderna” kvinnan

I Tommy Gustafssons avhandling *En fiende till civilisationen, manlighet, genusrelationer, sexualitet och rasstereotyper i svensk filmkultur under 1920-talet* tar Tommy upp begreppet den nya moderna kvinnan, som uppstod i den svenska 20-tals filmen.²⁸ Dessa kvinnor var unga, självsäkra och självständiga, de var inte

²⁸ Gustafsson, *En fiende till civilisationen Manlighet, genusrelationer, sexualitet och rasstereotyper i svensk filmkultur under 1920-talet*, s. 102

beroende av män i samma utsträckning som kvinnor i tidigare generationer hade varit. De moderna kvinnorna hade anammat det nya mer vågade modet, de rökte cigaretter ur långa eleganta munstycken, de bar kortare kjolar som visade mer ben än som någonsin hade varit acceptabelt i kvinnligt mode innan. De gjorde sig också av med ett av sina mest kvinnliga attribut, sitt hår. De lät sina långa lockar falla för den kortare och mycket modernare shinglade frisyren.²⁹ Birgitte Soland menar att de unga moderna kvinnorna hämtade inspiration från olika filmer främst utländska och uttryckte sin modernitet genom konsumtion.³⁰ Det kan märkas i både *En piga för Pigor* och *Drottningen av Pellagonien*, där både Käthie och Alice har mycket stora materiella tillgångar, och för att inte tala om moderna klänningar, smycken och accessoarer. Därför stödjer Solands teori båda mina två valda filmer. Deras rikedomar och livsstil ”bromsar” dem att komma dit de vill.

Sven Billing har uppenbara problem med Alices lättsamma beteende, han gillar inte att vänta på henne på morgonen och han gillar inte att hon hellre spenderar tid på nöjen än att ha ett riktigt jobb. Han trycker ner henne genom att säga att en enkel piga är värd mer än henne. Efter det tar hon beslutet att ”förverkliga” hans önskan ”Jag är ledsen på det här! Nu får du välja – antingen din slamsiga, idiotiska jazztillvaro, eller mig inte båda delarna” kastar Sven ut sig. Mats Björkin skriver;

”Eftermiddagsdansen innebar alltså, framför allt i Amerika men även i Sverige, ett ifrågasättande av hur medelklasskvinnor förväntades uppträda såväl privat som offentligt. Närheten till de mot betalning dansande männen (av sydländsk härkomst) innebar tillfredställelsen av en ny typ av begär samtidigt som de också uttrycktes i en fysisk närkontakt (i dansen) med de begärda (männen). Det var också en närhet till berusningsmedel, om inte dansen var berusning nog. I båda fallen var det en ny typ av offentlighet, som även om det i lokalerna förekom många män, ändå dikterades av kvinnorna, där den sociala samvaron spelades på kvinnornas villkor.”³¹

²⁹ Shingling var högsta hårmode bland unga trendiga kvinnor på 1920-talet, <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/sve/shingel> hämtat den 27/3-2011, utskrift finns i författarens ägo.

³⁰ Gustafsson, *En fiende till civilisationen Manlighet, genusrelationer, sexualitet och rasstereotyper i svensk filmkultur under 1920-talet*, s. 106

³¹ Björkin, *Amerikanism, bolsjevism och korta kjolar, filmen och dess publik i Sverige under 1920-talet*, s. 181.

Om vi sätter ovanstående citat i relation till Sven Billings karaktär kan vi tolka filmen så, att Svens egentliga problem är att han känner sig hotad av Alices självständiga liv och de miljöerna som hon rör sig i. Han angriper hennes livsstil främst för att han känner att han inte kan kontrollera henne. Dessutom symboliserar hennes danslärare ett stort hot gentemot Sven eftersom han till skillnad från Sven är bekväm i Alice miljöer och kan dra fördelar av detta. En sak som vi som tittare aldrig får reda på är om Alice faktiskt fortsätter med sin dans även efter hemkomsten från bondgården. Valet att dansa eller inte dansa kan ses trivialt, men just i filmen fråntas Alices inte bara rätten att själv bestämma vad hon skall göra, utan också ansvaret för beslutet att ägna sig åt sällskapsdans.

6

6.1 Forskningsöversikt av svensk stumfilm

Att skriva en översikt av forskningen som har bedrivits inom svensk stumfilm kan tyckas vara en enorm uppgift, därför har jag valt att göra en kortare sammanfattning där jag fokuserar på forskning kring guldålderns filmer och dess regissörer. När jag började söka information till min uppsats upptäckte jag hur lite det fanns att tillgå inom mitt område, de böcker och uppsatser som jag hittade berörde oftast liknande ämnen. De ämnen som återkom både inom uppsatser och forskning var guldålderns filmer och regissörer.

För att finna information om allmän svensk stumfilmsforskning finns det några grundläggande källor. *Filmen i Sverige* av Leif Furhammar är en bok som inte direkt handlar om stumfilmsforskning, men det är ett verk som innehåller mycket historisk information och är därför mycket användbar som forskningsunderlag eller referens material.³² *Svensk filmografi* som jag tidigare nämnt under material är även den ett översiktsverk där alla svenska filmer som någonsin producerats återfinns, boken är liksom *Filmen i Sverige* en bra informationskälla. Forskningen inom svensk stumfilm är varierande men mycket material som jag har hittat har berört guldålderns filmer och dess regissörer. För att nämna några exempel; *Stumfilm i brytningstid: stil och berättande i Georg af Klerckers filmer* av Astrid Söderbergh Widding, *Den nationella stilen: studier i den svenska filmens guldålder* av Bo Florin, Victor

³² Leif Furhammar, *Filmen i Sverige, En historia i tio kapitel och en fortsättning*, Stockholm, Dialogos förlag, 2003 (1991).

Sjöström: hans liv och verk av Bengt Forslund och *Herr Arnes pengar: en filmvetenskaplig studie och dokumentation av Mauritz Stillers film efter Selma Lagerlöfs berättelse* av Gösta Werner är bara några av titlarna på forskningsmaterial som jag har funnit. Jag har även kommit över en handfull uppsatser som berör främst gestaltningen av Selma Lagerlöfs böcker på olika sätt, vilket återknyter till kanoniseringen av filmerna som är baserade på hennes verk. En av titlarna på en uppsats som jag kom över var *En bortglömd guldålder? – Tillgängliggörande av tidig svensk film till en bredare publik*.³³

6.2 Vad är kanonisering?

1920-talet och dess filmer har fått förhållandevis lite publicitet i filmvärlden i modern tid. Dock så pågick en av Film Sveriges allra mest omskrivna epoker under samma decennium, ”storhetstiden” eller “guldåldern”. Denna period inföll mellan åren 1917 och 1924 och omfattar drygt 20 filmer vilka cirka 10 producerades under 1920-talet. De regissörerna som mest är förknippade med guldåldern är Viktor Sjöström och Mauritz Stiller. Men även kan Carl Th Dreyer, Ivan Hedquist och Benjamin Christensens namn nämns i sammanhanget. Anledningen till att historiografiska skrivningen har gått snett är att de här guldåldersfilmerna har blivit kanoniserade till den grad att de drygt 180 andra filmerna från 1920-talet har blivit bortglömda och förbisedda.

”Kanonbildning innebär att ett fåtal filmer väljs ut som referens och diskuteras som stor konst i ett ständigt återskapat kretslopp, medan majoriteten glöms bort eller medvetet förträngs. Urvalskriteriet till kanon kan vara praktiskt – det går inte att se alla filmer – men framför allt är det ett ideologiskt urval: man värderar en del filmer som mer framstående än andra. Det ideologiska urvalet, som vid ett första påseende förefaller verka objektivt universella och tidlösa kriterier har problemet att de är individer eller mindre grupper, ofta män som gör urvalet.”³⁴

De få svenska verk som enbart berör den svenska filmhistorien är *Filmen i Sverige* av Leif Furhammar, *svensk filmografi*, som är uppdelad en del per decennium

³³ <http://www.uppsatser.se/uppsats/Odd3208dbc/> hämtat den 27/3-2011, utskrift finns i författarens ägo.

³⁴ Janet Staiger, ”Om filmkanonbildningen praxis” (1985), i Lars Gustaf Andersson och Erik Hedlings (red), *Modern Filmteori 1*, Studentlitteratur, Lund 1995, s. 202-227.

och Rune Waldecrantz *Världens film*. Problematiken ligger i att ovannämnda verk är allt som finns att hämta information från när det berör den allmänna svenska filmhistorien. I *Filmen i Sverige* heter kapitlet som berör perioden 1912-1923 ”mot världens berömmelse”³⁵ kapitlet om åren 1921-1929 fick namnet ”ett luftslott rasar samman”³⁶ En trivial sak som ett kapitel namn säger redan författarens åsikt om de givna perioderna. De ovannämnda böckerna är alla mycket välskrivna och informationsrika verk, men böckernas innehåll bör granskas noggrant då mycket favorisering och personligt tycke framkommer i texterna. Det är även en smula våghalsigt att förlita sig helt på innehållet, tre böcker är trots allt bara tre källor. Situationen skulle vara helt annorlunda om det fanns tio böcker som berörde Sveriges filmhistoria, då skulle information kunna vägas mot varandra och på så vis skapa andra infallsvinklar om ämnet i fråga. Det kan vara bra att söka sin information även på annat håll och ställa den i dialog mot verken nämnda ovan. Svensk filmografi innehåller information, recensioner och kommentarer från författaren om samtliga svenska filmer som har visats på bio i Sverige. Ett tecken på att kanoniseringen av guldåldersfilmerna återfinns i Svensk filmografi är att *Körkarlen* och *Erotikon* är två av de filmer som har givits mycket större utrymme i boken än andra icke kanoniserade filmer. Handlingsreferat, recensioner från tidningar och kommentarer från författaren Leif Furhammar är längre, mer engagerade och kryddade med personliga åsikter och värderingar. Jämförelsevis med materialet som finns att tillgå i svensk filmografi om *Drottningen av Pellagonien* och *En piga bland pigor* är det mycket mer omfattande och har en positivare ton. Båda filmerna är regisserade av Sigurd Wallén och John W Brunius, som var två av 20-talets mest produktiva och populära regissörer, men som ett fåtal människor utanför filmens värld känner till idag. Som Janet Staiger skriver i citatet ovan ”Urvalskriteriet till kanon kan vara praktiskt – det går inte att se alla filmer”.³⁷ Detta är en viktig aspekt i diskussionen om kanonisering, drygt hälften av all svensk stumfilm har förstörts.³⁸ Människans slarv har bidragit till att många filmer har förkommit eller förstörts, men även det tekniska har påverkat.

³⁵ Furhammar, *Filmen i Sverige, En historia i tio kapitel och en fortsättning*, s. 89.

³⁶ Furhammar, *Filmen i Sverige, En historia i tio kapitel och en fortsättning*, s. 91.

³⁷ Staiger, *Modern Filmteori 1*, s. 202-227.

³⁸ <http://www.sfi.se/sv/svensk-film/Om-filmarkivet/Restaurering/> hämtat den 11/2-2011, utskrift finns i författarens ägo.

”fram till 1953 producerades nästan all professionell 35 mm-film på nitratfilmsbas som är ett obeständigt medium och under ogynnsamma förhållanden är självförstörande; bland annat självantänder nitratfilm vid +38 Celsius men ett explosionsartat brandförlopp som följd”³⁹

Alltså är det självklart att vissa filmer uteblir, avsaknaden av en komplett film försvårar arbete mycket, trots att recensioner och censurkort finns bevarade är det mycket komplicerat att kunna skapa sig en överblick av filmen och dess handling när bara några få fragment återstår. Det materiella är ovärderligt för att en film ska kunna leva kvar till nästkommande generationer. Andra anledningar till att filmer kan vara svåra att återfinna är att de uppkom i ett mindre antal kopior, de såldes sedan vidare utomlands och kopian som sparades i Sverige har antingen försvunnit eller förstörts. Fortfarande hittas det gamla filmrullar på undangömda plaster runt omkring i världen. Den andra aspekten som Janet Staiger nämner om kanonisering är kanske det mest självklara urvalet som görs av människan.

”men framför allt är det ett ideologiskt urval: man värderar en del filmer som mer framstående än andra. Se hela citatet på sida 25”⁴⁰

Egentligen så började kanonisering av dessa filmer redan vid deras premiärer. När *Körkarlen* hade premiär var Viktor Sjöström redan ett av film Sveriges största namn, filmatiseringen var baserad på en novell av Sveriges största författare Selma Lagerlöf. Recensionerna vidtog därefter och bidrog till kanoniseringen, att Sjöström efteråt regisserade många framgångsrika filmer borde ha hjälpt *Körkarlen* att bli så legendarisk som den har blivit. Både *En piga bland pigor* och *Drottningen av Pellagonien* finns bevarade i originalkopior idag, varav *En piga bland pigor* inte är restaurerad, båda filmerna finns med i Svensk filmografi men är inte på långa vägar behandlade med sådan omtanke som *Körkarlen* eller de andra gulåldersfilmerna. Ett handlingsreferat, recensioner och kommentarer återfinns på båda filmerna, dock ska vi komma ihåg att Furhammar själv valde recensionerna till boken, så de recensioner som finns i boken kan vara missvisande för de allmänna pressreaktionerna.

³⁹ <http://www.sfi.se/sv/svensk-film/Om-filmarkivet/Restaurering/> hämtat den 11/2-2011, utskrift finns i författarens ägo.

⁴⁰ Staiger, *Modern Filmteori 1*, s. 202-227.

För att stödja mina ovanstående argument vill jag visa hur kanoniseringen av gulåldersfilmerna verkar utanför föreläsningssalarna. I Dagens Nyheter hittade jag en artikel, ”Stumma pärlor lyser upp”⁴¹ den första meningen efter ingressen lyder ”Ska ni bara se en svensk stumfilm ska ni se ”Körkarlen” (1921). Den ska ni å andra sidan ha sett.” Boxen som gavs ut i samarbete mellan Svenska Filminstitutet och SF innehåller ”glansfulla” titlar som Mauritz Stillerfilmerna *Herr Arnes pengar* (1919), *Erotikon* (1920) och *Gösta Berlings saga* (1924), Benjamin Christensens *Häxan* (1922) och en annan Sjöströmfilm, *Terje Vigen* (1917).⁴² Artikel författaren Mårten Blomkvist beskriver *Körkarlen* som ”Själva champagneskålen från den svenska filmens guldålder”, samtliga filmerna är restaurerade och musik har specialkomponerats.⁴³ Enligt filmarkivets chef Jon Wengström är de här filmerna de mest efterfrågade av filmfestivaler och cinematek. Mårten Blomkvists artikel anser jag vara ett bevis på kanonisering av gulåldersfilmerna i modern tid, han är en väletablerad filmjournalist och har förmodligen stort inflytande med sina artiklar. För att ställa *Körkarlen* i motsats till en av mina filmer besökte jag en av de största filmsidorna som finns på internet imdb.⁴⁴ För att ytterligare stärka min teori om kanonisering av *Körkarlen* och ställa den emot *En piga bland pigor*. På respektive films sida kan man ge filmen ett betyg mellan 1-10 och även kommentera filmen. På en *Piga bland pigor* sida, finns varken kommentarer eller betygsättning.⁴⁵ På *Körkarlens* sida har filmen fått snittbetyget 7.9 av 10 antal registrerade kommentarer är 30 stycken, varav många är utländska. Detta tyder på att kanoniseringen av gulåldersfilmerna även förekommer utomlands. För många är gulåldersfilmerna svenskt stumfilm, som jag har försökt utreda här ovan skapas kanoniseringen kanske redan vid premiären. Regissörerna till dess filmer anses vara auteurs vilket till högsta grad kan påverka kanoniseringen positivt. Kanonisering är som det låter, svårt att bryta, men varför skulle den göras det? Gulåldersfilmerna är en samling välgjorda och intressanta filmer. Det tråkiga är bara att den övriga svenska filmskatten får stå på sidan och se på när deras kollegor restaureras, skickas till filmfestivaler och ges ut i dvd-boxar. Den övriga svenska

⁴¹ <http://www.dn.se/kultur-noje/film-tv/stumma-parlor-lyser-upp> hämtat den 11/2-2011, utskrift finns i författarens ägo.

⁴² <http://www.dn.se/kultur-noje/film-tv/stumma-parlor-lyser-upp> hämtat den 11/2-2011, utskrift finns i författarens ägo.

⁴³ <http://www.dn.se/kultur-noje/film-tv/stumma-parlor-lyser-upp> hämtat den 11/2-2011, utskrift finns i författarens ägo.

⁴⁴ www.imdb.com

⁴⁵ www.imdb.com/title/tt0015233/, hämtat den 11/2-2011, utskrift finns i författarens ägo.

filmen från 20-talet är lika sevärd och tankeväckande. Att *Drottningen av Pellagonien* är restaurerad ser jag som en mycket positiv sak, det är ett steg i rätt riktning, det finns lika mycket ”kulturellt värde” i den som i *Körkarlen*. Så varför inte damma av alla gamla filmer likt pärlor och låta dem glänsa igen. De tycker jag de är värda!

6.3 Vad kan ha orsakat filmernas obefintliga kanonisering?

Kanonisering av en film är något som börjar innan en film har premiär, alla bakomliggande aspekter som medverkande skådespelare, manusförfattare och regissör bidrar till att skapa kanon. Filmens premiär tillsammans med recensionerna och publikens åsikter är också bidragande faktorer. Som jag tidigare nämnt är mina filmer regisserade av John W Brunius och Sigurd Wallén, två regissörer som redan var etablerade på den svenska marknaden när *Drottningen av Pellagonien* och *En piga bland pigor* hade premiär, vi kan alltså dra slutsatsen att biopubliken kände till filmernas skapare. När båda filmerna dessutom är baserade på en bok respektive en teaterpjäs, kan vi addera igenkänningsfaktor till filmerna. En av orsakerna till filmernas icke kanonisering skulle kunna vara nationellt knutet. John W Brunius och Sigurd Wallén försökte sig inte på en karriär utomlands, till skillnad från Mauritz Stiller och Victor Sjöström, vars filmer anses vara kanoniserade. Stiller och Sjöström lämnade den svenska filmbranschen för Hollywood, där de sökte nya karriärer och framgångar. Detta kan ha påverkat deras filmer som producerats i Sverige på ett positivt sätt. I ett tidigare avsnitt i uppsatsen diskuterar jag den amerikanska påverkan på den svenska filmen och kulturen. Amerika var landet där trender skapades och detta kan ha påverkat den svenska publikens syn av regissörerna. Stjärnstatus uppstod för Stiller och Sjöström, en status som kanske skulle uteblivit om de inte hade åkt till Hollywood. Att de dessutom förknippades med Greta Garbo, som skulle bli Hollywoods mest prisade skådespelerska kan ha hjälp till att ytterligare höja deras status. Brunius och Wallén stannade hemma i Sverige och fick därför inte denna erkända status.

En annan orsak kan vara genusrelaterat, huvudrollsinnehavarna i mina filmer är kvinnor, därför kan det ha uppstått ett identifikationsproblem. Eftersom filmindustrin till största delen bestod av män, hade dessa svårt att identifiera sig och knyta an till karaktärerna, vilket kan leda till att filmerna inte framhävs på samma vis som en film men manliga huvudrollsinnehavare. Alla filmer i den nyutgivna

filmboxen som jag diskuterar i avsnittet ovan är kanoniserade, alla filmer har dessutom manliga huvudkaraktärer. Den enda som skiljer sig är *Häxorna* där antalet kvinnor klart är överrepresenterat i filmen, däremot så lyder de alla under djävulen som är av manlig karaktär.

”men framför allt är det ett ideologiskt urval: man värderar en del filmer som mer”, se hela citatet på sida 25”⁴⁶

Janet Staiger menar i citatet ovan att det oftast är män som avgör urvalet för kanonisering, om männen då inte kan identifiera sig men de kvinnliga huvudrollerna sker det ganska naturligt att filmer där män har huvudkaraktärer framhävs. Därför blir alltså dessa filmer kanoniserade i större utsträckning.

7. Sammanfattande diskussion

Filmerna *En piga bland pigor* och *Drottningen av Pellagonien* framställer klass på ett extremt fördomsfullt sätt. Orsakerna till att filmerna trots det blev så populära tror jag var därför att skildringen av arbetarklassen var så extrem, att ingen kunde identifiera sig med den. Klassskildringen i filmerna uttrycktes i form av klädsel, dryckesvanor, beteende och sociala konventioner. Jag tror att klass skildras på liknande sätt idag inom svensk film, skillnaden är endast att samhället har förändrats och genom det även normer och värderingar inom film.

Filmerna innehåller en dubbel bild av genus, å ena sidan kan man tolka dem som innovativa och banbrytande för kvinnor i film, å andra sidan ger slutprodukten fortfarande näring åt det patriarkala samhället.

Orsaken till att filmerna inte blev kanoniserade tror jag bottnar i hur samhället såg ut när filmerna kom ut. Den manliga dominansen var påtaglig i den svenska filmindustrin och detta faktum bidrog främst tillsammans med den rådande amerikanismen till filmernas obefintliga kanonisering.

⁴⁶ Staiger, *Modern Filmteori 1*, s. 202-227.

Källförteckning

Tryckta källor

Björkin, Mats *Amerikanism, bolsjevism och korta kjolar, filmen och dess publik i Sverige under 1920-talet*, Stockholm: Aura förlag 1998.

Florin, Bo, *Den nationella stilen: studier i den svenska filmens guldålder*, Stockholm, Aura förlag, 1997.

Forslund, Bengt, *Victor Sjöström: hans liv och verk*, Stockholm, Bonnier förlag, 1980.

Furhammar, Leif *Filmen i Sverige, En historia i tio kapitel och en fortsättning*, Stockholm, Dialogos förlag, 2003 (1991).

Gustafsson, Tommy *En fiende till civilisationen Manlighet, genusrelationer, sexualitet och rasstereotyper i svensk filmkultur under 1920-talet*, Lund: Sekel förlag 2007.

Staiger, Janet "Om filmkanonbildningen praxis" (1985), i Lars Gustaf Andersson och Erik Hedling (red), *Modern Filmteori 1*, Studentlitteratur, Lund 1995.

Werner, Gösta, *Herr Arnes pengar: en filmvetenskaplig studie och dokumentation av Mauritz Stillers film efter Selma Lagerlöfs berättelse*, Stockholm, Nordstedt, 1979.

Söderbergh Widding, Astrid *Stumfilm i brytningstid: stil och berättande i Georg af Klerckers filmer*, Stockholm, Aura förlag, 2008.

Åhlander, Lars *Svensk filmografi 2 1920-1929*, Stockholm, Svenska Filminstitutet, 1982.

Otryckta källor

Blomkvist, Mårten, *Stumma pärlor lyser upp*, Dagens Nyheter
<http://www.dn.se/kultur-noje/film-tv/stumma-parlor-lyser-upp>

Internet Movie Database www.imdb.com/title/tt0015233/

Internet Movie Database www.imdb.com

Nationalencyklopedin <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/lang/ester-blenda-nordstrom>

Nationalencyklopedin <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/lang/klasse/225960>

Nationalencyklopedin

http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/lang/homosexualitet?i_h_word=homosexuell+sverige

Nationalencyklopedin <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/lang/kvinnlig-rösträtt>

Nationalencyklopedin <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/sve/shingel>

Svenska filminstitutet <http://www.sfi.se/sv/svensk-film/Om-filmarkivet/Restaurering/>

Svensk filmdatabas <http://www.sfi.se/sv/svensk-filmdatabas/Item/?itemid=3570&type=MOVIE&iv=Comments>,

Svensk filmdatabas <http://www.sfi.se/sv/svensk-filmdatabas/Item/?itemid=3570&type=MOVIE&iv=Comments>

Svensk filmdatabas <http://www.sfi.se/sv/svensk-filmdatabas/Item/?type=PERSON&itemid=57428&iv=MOVIE>

Uppsatser <http://www.uppsatser.se/uppsats/Odd3208dbc/>

Filmer

1. *En piga bland pigor*
2. AB svensk filmindustri, Sverige, 1924
3. Ingen uppgift
4. John W Brunius
5. Carlo Keil-Möller
6. Hugo Edlund
7. Igen uppgift
8. Igen uppgift
9. Magda Holm (Överklass flickan Alice "Lisa" Helling), Carlo Keil-Möller (Fästmannen Sven Bille), Georg Blomstedt (Bonden Per-Olof Berg), Nils Lundell (drängen August), Ella Lennartsson (pigan Lotta), Ragnar Arvedson (Faustino della Novarro) Ester Halling (Pigan Anna)
10. Längd 56 minuter, svart vit

1. *Drottningen av Pellagonien*
2. Film AB Minerva
3. Ingen uppgift
4. Sigurd Wallén
5. Henning Ohlsson
6. Axel Lindblom
7. Igen uppgift
8. Ingen uppgift
9. Vera Schmiterlöv (Käthie Löwenborg), Stina Berg (Trotjänarinnan) Josefina Petterson, Felix Grönfeldt (Kapten Gösta Sallén), Gustaf Lövås (Jungmannen Jönson), Lennart Wallén (Direktör Wassberg), Kurt Welin (Herr Grund), John Melin (Rund), Arvid Ljunggren (Herr Sund)

10. Längd 92 minuter, svart vit